

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش‌های سیاسی

مصاحبه پژوهشی:

بررسی وضعیت دانه‌های روغنی و شرکت‌های روغن‌کشی

در کشور

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش‌های زیر قابل دسترس است:

- وب سایت خبرگزاری صدا و سیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: علی قنبری شیرسوار

۱	نکات برجسته	۱
۲	اولویت و ضرورت موضوع	۲
۲	مقدمه و طرح مسئله	۲
	آمایش سرزمینی کشت دانه‌های روغنی	
۳	اهمیت خود کفایی در تولید دانه‌های روغنی	۳
	وضعیت تولید دانه‌های روغنی در کشور	
	وضعیت کارخانه‌های روغن‌کشی در کشور	
۳	میزان خرید کارخانه‌های روغن‌کشی از تولیدات داخلی	۳
۴	میزان واردات و مصرف دانه‌های روغنی، کنجاله و روغن در کشور	۴
۴	علت واردات بیشتر کنجاله از دانه‌های روغنی در سال جاری	۴
۴	مزیت ورود دانه‌های روغنی به جای کنجاله	۴
۴	دریافت‌کننده ارز دولتی از بابت واردات	۴
۴	نظر تولیدکنندگان روغن در خصوص ارز دولتی واردات	۴
۵	تعرفه واردات دانه‌های روغنی و کنجاله	۵
۵	موانع و مشکلات صنعت روغن‌کشی	۵
۵	راهکارها برای برون رفت از مشکلات صنایع روغن‌کشی	۵
۵	استفاده از شرکت‌های دانش بنیان جهت بالابردن بهره‌وری	۵
۵	نقش انحصار در واردات در راستای ایجاد مانع برای خودکفایی	۵
۶	جمع بندی	۶

- ❖ عقب ماندگی شدید در تولید دانه‌های روغنی و وابستگی حدود ۸۴ درصدی آن، امنیت غذایی کشور را مورد تهدید جدی قرار داده و از طرفی بیشترین ارزش کشور در واردات مواد غذایی استراتژیک، صرف واردات این محصول و فرآورده‌های آن می‌شود و هر ساله این واردات به دلیل افزایش مصرف سرانه و ازدیاد جمعیت بیشتر می‌شود.
- ❖ اگر ارزش ترجیحی واردات روغن خام و دانه‌های روغنی حذف شود کشت در داخل به صرفه می‌شود در ضمن کارخانه‌های روغن کشی هم به سمت خرید داخل تمایل پیدا می‌کنند و کشت دانه‌های روغنی خود به خود در کشور جان می‌گیرد.
- ❖ تولید دانه‌های روغنی در سال گذشته به ۴۳۰ هزار تن رسید به عبارتی حدود ۱۵ درصد از روغن مورد نیاز از محل تولیدات داخلی تأمین شد.
- ❖ ۲۶ کارخانه روغن کشی با ظرفیت بالغ بر ۵ میلیون تن با پراکنش در سراسر کشور وجود دارد.
- ❖ در سال زراعی ۹۸-۹۹ حدود ۴۲۰ هزار تن دانه روغنی تولیدی کشاورزان به ارزش حدود ۱،۳۹۸ میلیارد تومان توسط صنایع تبدیلی خریداری و در کمترین زمان پول آن به کشاورزان پرداخت شد.
- ❖ بر اساس میانگین واردات طی ۱۰ سال اخیر، میزان نیاز به کنجاله ۳ میلیون تن که از این میزان حدود ۲/۵ تا ۲/۸ میلیون تن نیاز به کنجاله سویا و میزان نیاز به روغن خام نیز حدود ۱/۵ میلیون تن می‌باشد.
- ❖ امسال دولت بین تعرفه واردات دانه‌های روغنی و کنجاله اختلاف ۱۰ درصدی در جهت افزایش تولید در داخل ایجاد نموده است.
- ❖ از بزرگترین مشکلات صنعت روغن کشی تسهیل واردات کنجاله نسبت به واردات دانه‌های روغنی می‌باشد. در سال ۹۲ حدود ۹۲ درصد ظرفیت کارخانجات بلا استفاده بود. این امر در سال ۹۸ به حدود ۵۰ درصد کاهش یافت.

□ اولویت و ضرورت موضوع

هدف از راه اندازی کارخانه‌های روغنکشی اعمال حاکمیت بر تامین روغن و کنجاله مصرفی کشور در راستای اقتصاد مقاومتی و تحقق سند چشم انداز ایران اسلامی، ارز آوری از محل صادرات و جلوگیری از خروج ارز، کاهش هزینه‌های حمل و نقل درمقایسه با کشورهای همسایه، تثبیت و تنظیم بازار داخلی، انجام برنامه‌ریزی دقیق برای واحدهای فعال جهت تأمین روغن خام از داخل کشور و همچنین افزایش تولید ناخالص داخلی است.

□ مقدمه و طرح مسئله

به طور کلی از پنج محصول نظیر کلزا، کنجد، آفتابگردان، سویا و گلرنگ روغن خوراکی استحصال می‌شود. عقب ماندگی شدید در تولید دانه‌های روغنی و وابستگی حدود ۸۴ درصدی آن، امنیت غذایی کشور را مورد تهدید جدی قرار داده و از طرفی بیشترین ارز کشور در واردات مواد غذایی استراتژیک، صرف واردات این محصول و فرآورده‌های آن می‌شود و هر ساله این واردات به دلیل افزایش مصرف سرانه و ازدیاد جمعیت بیشتر می‌شود. از سوی دیگر پایداری تولید گندم و غلات کشور به کشت دانه‌های روغنی در تناوب آن بستگی دارد که اگر کشت دانه‌های روغنی را در تناوب غلات قرار نگیرد قطعاً پایداری تولید گندم و سایر غلات از دست می‌رود و کشور مجبور به واردات این محصولات نیز خواهد شد. از سویی وابستگی شدید صنعت دام و بویژه طیور به کنجاله دانه‌های روغنی وارداتی، تأمین پروتئین مورد نیاز جامعه را دچار مخاطره و نا اطمینانی می‌کند و اجرای طرح جهش تولید دانه‌های روغنی از جهت کاهش وابستگی به کنجاله هم حائز اهمیت است. اگر ارز ترجیحی واردات روغن خام و دانه‌های روغنی حذف شود کشت در داخل به صرفه می‌شود در ضمن کارخانه‌های روغن کشی هم به سمت خرید داخل تمایل پیدا می‌کنند و کشت دانه‌های روغنی خود به خود در کشور جان می‌گیرد. این اقدام می‌تواند راهکار خیلی مناسبی برای توسعه کشت دانه‌های روغنی و به تبع تولید روغن خوراکی در کشور باشد.

در همین راستا و برای تحلیل و بررسی بیشتر ضرورت و اهمیت دانه‌های روغنی، وضعیت کارخانه‌های روغنکشی، میزان واردات و مصرف داخلی، میزان وابستگی و ارزبری کشور، تعرفه واردات، موانع و مشکلات کارخانه‌های روغنکشی و راهکارهای برون رفت، بحث انحصار در واردات و میزان استفاده از فن آوری و شرکت‌های دانش بنیان، مصاحبه‌ای با دکتر محمد جعفری، مدیر آمار و برنامه ریزی انجمن صنفی صنایع روغنکشی ایران ۱ انجام شده که مهمترین بخش‌های آن در این پژوهش ارائه می‌شود.

□ آمایش سرزمینی کشت دانه‌های روغنی

توسعه کشت دانه‌های روغنی در دو مقطع توسط وزارت جهاد کشاورزی تهیه شد. مقرر بود در طرح فوق طی ۱۰ سال ۷۰ درصد روغن مورد نیاز کشور از طریق تولید دانه‌های داخلی که عمدتاً دانه کلزا (به دلیل محدودیت‌های آبی کشور) تأمین شود. در طرح فوق مقرر بود تولید دانه‌های روغنی آب بر، مثل دانه سویا در مناطق پر بارش مثل دشت عباس و دانه کلزا به دلیل نیاز کم به آب در سراسر کشور تولید شود.

□ اهمیت خود کفایی در تولید دانه‌های روغنی

وابستگی حدود ۹۰ درصد به واردات روغن و کنجاله مشکلات عدیده‌ای را برای کشور در زمینه تأمین، وابستگی به نوسانات قیمت جهانی به وجود آورده است. در کنار وابستگی به دو کالای استراتژیک روغن (جهت مصارف خوراکی) و کنجاله (جهت تولید مرغ و گوشت، شیر و تخم مرغ) در کنار موضوع استفاده از فرصت‌های مبارزه با آفات، افزایش پایداری خاک، افزایش تولید در کشت بعدی، افزایش درآمد کشاورزان، افزایش پایداری خاک و جلوگیری از فرسایش خاک نیز مطرح می‌باشد.

□ وضعیت تولید دانه‌های روغنی در کشور

در طرح توسعه کشت دانه‌های روغنی که در دهه ۸۰ طراحی و اجرا شد، تولید دانه‌های روغنی به ۶۲۸ هزار تن رسید اما با تغییر سیاست‌ها و مشکلات طرح توسعه کشت دانه‌های روغنی مانند عدم توجه به بخش بازرگانی و حذف تعرفه واردات کنجاله، تولید دانه‌های روغنی به حدود ۲۰۰ هزار تن در سال ۹۲ رسید. اما با اقدامات مناسبی که صورت پذیرفته، تولید دانه‌های روغنی در سال گذشته مجدداً به ۴۳۰ هزار تن رسید. به عبارتی حدود ۱۵ درصد از روغن مورد نیاز از محل تولیدات داخلی تأمین شد. البته نسبت به سطح مطلوب فاصله بسیار زیادی وجود دارد که نیازمند اتخاذ تدابیر مناسب می‌باشد.

۱- این مصاحبه در تاریخ ۱۳۹۹/۰۴/۲۱ انجام شده است.

□ وضعیت کارخانه‌های روغنکشی در کشور

۲۶ کارخانه روغنکشی با ظرفیت بالغ بر ۵ میلیون تن با پراکنش در سراسر کشور وجود دارد. خوشبختانه با اتخاذ تدابیر مناسب و استفاده از فرصت ایجاد شده در بازار جهانی، تولید متوقف شده کارخانجات مجدداً فعال شد. به صورتی که تولید ۳۰۰ هزار تن در سال ۹۲ به بیش از ۳ میلیون تن در سال ۹۷ رسید البته با مشکلات بسیاری که در سال گذشته حادث شد مانند مشکلات ارزی و تحریم‌ها میزان تولید در سال ۹۸ نسبت به سال ۹۷ کاهش یافت و به ۲/۵ میلیون تن رسید.

□ میزان خرید کارخانه‌های روغنکشی از تولیدات داخلی

در سال زراعی ۹۹-۹۸ حدود ۴۲۰ هزار تن دانه روغنی تولیدی کشاورزان به ارزش حدود ۱،۳۹۸ میلیارد تومان توسط صنایع تبدیلی خریداری و در کمترین زمان پول آن به کشاورزان پرداخت شد.

□ میزان واردات و مصرف دانه‌های روغنی، کنجاله و روغن در کشور

بر اساس میانگین واردات طی ۱۰ سال اخیر، میزان نیاز به کنجاله ۳ میلیون تن که از این میزان حدود ۲/۵ تا ۲/۸ میلیون تن نیاز به کنجاله سویا و میزان نیاز به روغن خام نیز حدود ۱/۵ میلیون تن می‌باشد نکته مهم آن است که در تأمین نیاز کشور بایستی اولویت واردات مواد اولیه (دانه روغنی) باشد و نه واردات محصولات نهایی.

□ علت واردات بیشتر کنجاله از دانه‌های روغنی در سال جاری

معمولاً کشورهای بزرگ تولید کننده به دلیل حفظ اشتغال، حفظ ارزش افزوده تمایل به صادرات محصولات نهایی (روغن خام و کنجاله) نسبت به صادرات دانه‌های روغنی دارند. اما این وظیفه دولت است که در جهت منافع عمومی، ایجاد اشتغال و حفظ ارزش افزوده با سیاست‌گذاری مناسب از واردات محصولات نهایی به جای واردات مواد اولیه (البته در صورت نیاز) جلوگیری نماید. خوشبختانه امسال تعرفه واردات کنجاله حدود ۱۰ درصد نسبت به سال گذشته افزایش یافته است.

□ مزیت ورود دانه‌های روغنی به جای کنجاله

ضروری است که دولت‌ها متناسب با افزایش تولید دانه‌های روغنی در داخل کشور نظام تعرفه‌ای را به صورتی تنظیم نمایند که زنجیره ارزش تأمین روغن و کنجاله دارای حداکثر منافع باشد. به عبارتی در جهت ایجاد ارزش افزوده، حفظ و ایجاد اشتغال، امنیت غذایی و جلوگیری از نوسانات بازار جهانی، اولویت واردات را به سوی مواد اولیه (دانه‌های روغنی) هدایت نماید.

□ دریافت کننده ارز دولتی از بابت واردات

متأسفانه بر خلاف قوانین و سیاست‌های اعلامی توسط مسئولین، گمرک و بانک مرکزی اطلاعات خود را محرمانه نموده‌اند و پاسخ مکاتبات و مصاحبه‌های ما را در خصوص اطلاعات شرکت‌های وارد کننده دانه‌های روغنی، روغن خام و کنجاله نمی‌دهند!!! این امر بر خلاف قانون شفافیت اطلاعات و دستور اکید معاون اول محترم رئیس جمهور، در خصوص مشارکت تشکل‌ها در تصمیم‌گیری‌ها و تبادل اطلاعات می‌باشد.

□ نظر تولیدکنندگان روغن در خصوص ارز دولتی واردات

انجمن صنفی صنایع روغنکشی ایران طی دو سال اخیر، در جلسات با مسوولین محترم و طی مکاتبات و مصاحبه‌ها حذف ارز مرجع و تک نرخی نمودن ارز و تخصیص حمایت‌ها در قالب کارت الکترونیکی خرید به اقشار آسیب پذیر را به کرات بیان نموده است که متأسفانه نادیده گرفته شده است.

□ تعرفه واردات دانه‌های روغنی و کنجاله

خوشبختانه پس از سال‌ها تلاش و ارائه طرح‌های کارشناسی امسال دولت بین تعرفه واردات دانه‌های روغنی و کنجاله اختلاف ۱۰ درصدی در جهت افزایش تولید در داخل ایجاد نموده است. همچنین وارد کنندگان کنجاله نیز همانند وارد کنندگان دانه‌های روغنی،

روغن خام در طرح استفاده از تخفیف تعرفه در صورت خرید دانه داخلی مشارکت داده شدند. در این زمینه لازم به ذکر است بررسی‌های کارشناسی حاکی از رابطه مستقیم بین میزان واردات کنجاله با کاهش تولید دانه‌های روغنی در داخل کشور وجود دارد. به عبارتی، در سال‌هایی که تعرفه واردات کنجاله با تعرفه واردات دانه برابر بوده و میزان واردات کنجاله افزایش داشته، میزان تولید دانه‌های داخلی کاهش داشته است.

□ موانع و مشکلات صنعت روغنکشی

از بزرگترین مشکلات صنعت روغن کشتی تسهیل واردات کنجاله نسبت به واردات دانه‌های روغنی می‌باشد. در سال ۹۲ حدود ۹۲ درصد ظرفیت کارخانجات بلا استفاده بود. این امر در سال ۹۸ به حدود ۵۰ درصد کاهش یافت.

□ راهکارها برای برون رفت از مشکلات صنایع روغنکشی

اجرای سازی توسعه کشت دانه‌های روغنی و متناسب سازی روند واردات بالحاظ تولید داخلی، می‌تواند راهگشای تولید داخلی باشد. رشد واقعی و پایدار صنایع روغنکشی از رشد تولید دانه‌های داخلی و متناسب سازی میزان واردات با تولید داخل و جلوگیری از واردات محصولات نهایی می‌گذرد.

□ استفاده از شرکت‌های دانش بنیان جهت بالابردن بهره‌وری

افزایش بهره‌وری در کارخانجات روغنکشی یکی از الزامات می‌باشد که مدیران کارخانجات توجه ویژه به آن دارند. البته تعطیلی کارخانجات طی سالیان گذشته و عدم ثبات قوانین که از الزامات سرمایه‌گذاری می‌باشد، متأسفانه برای این بخش بسیار کم‌رنگ بوده است. امید است با اتخاذ رویکرد مناسب و ثبات آن، شاهد اتفاقات خوبی باشیم.

□ نقش انحصار در واردات در راستای ایجاد مانع برای خودکفایی

یکی از سیاست‌های بسیار خوب سرپرست وزارت صمت، توجه به تولید داخل با رویکرد واردات توسط تمام تولیدکنندگان داخلی می‌باشد. البته تحریم‌های ظالمانه و مشکلات نقدینگی امکان واردات توسط برخی کارخانجات را محدود نموده است. خوشبختانه باز هم با اتخاذ یک سیاست مناسب دیگر این کارخانجات می‌توانند مواد اولیه مورد نیاز خود را از طریق مباشرین اعلامی خود، تأمین نمایند. سیاست‌های فوق همگی در راستای حمایت از تولید داخل می‌باشد.

همچنین در خصوص نقش واردات در میزان خود اتکایی نیز لازم بذکر است آنچه که به تولید داخلی دانه‌های روغنی آسیب می‌رساند، عدم حمایت واقعی دولت از طرح توسعه کشت می‌باشد.

متأسفانه دولت هیچگاه بودجه مناسبی جهت خرید دانه‌های روغنی اختصاص نمی‌دهد و همیشه در پی تأمین زیان خرید دانه‌های به قیمت تضمینی از طریق واردات می‌باشد. در کنار این امر متأسفانه دولت تنها به افزایش قیمت خرید تضمینی به عنوان تنها ابزار توسعه کشت نگاه دارد و از سایر ابزارها و حمایت‌ها که در کشورهای توسعه یافته استفاده می‌شود غافل است.

□ جمع بندی:

تولید دانه‌های روغنی، نقش بسزایی در صرفه جویی ارزی، تسریع روند توسعه اقتصادی، امنیت و استقلال غذایی کشور ایفا می‌کند. دانه‌های روغنی به عنوان گیاهان صنعتی از کاربردهای بسیاری در تغذیه انسان و کنجاله آن در تغذیه دام، طیور و مصارف متعدد صنعتی برخوردار است و این دامنه وسیع از مصرف در حوزه‌های گوناگون، مویده عمق ضرورت و اهمیت این محصول خاص است و به واسطه تنوع حوزه مصرفی آن، از دانه‌های روغنی به عنوان یکی از استراتژیک‌ترین تولیدات زراعی و کشاورزی یاد می‌شود. با وجود حصول دستاوردهای بسیار در عرصه‌های گوناگون اقتصادی و زراعی، متأسفانه میزان کشت دانه‌های روغنی در کشور ایران، آنچنان که باید مطلوب و مکفی به نظر نمی‌رسد و علی‌رغم افزایش ضریب تولید این محصول در طول سالیان اخیر، همچنان شدت و میزان وابستگی به واردات برای تأمین نیاز داخلی بالاست و ارزش قابل توجهی، صرف خرید این محصول می‌شود. حال که مجبور به واردات هستیم لاقلاً واردات مواد اولیه انجام دهیم چون واردات مواد اولیه ارزش افزوده بیشتری نصیب اقتصاد کشور می‌کند، به موازات آن اشتغال‌آفرینی می‌شود و کارخانجات به جای ۵۰ درصد با تمام ظرفیت خود تولید می‌کنند.